

Dne Leta

31. 1546. so meščani v Heilbronu cesarju Karolu V. poklonili prvi sodec vina, ki so ga iz Traminske trte pridelali v Stocksbergu.
31. 1849. Konec prvega shoda Avstrijskih kmetovalcev na Dunaji.

(Dalje prihodnjič.)

Iz poročila

O delovanji in končnem računu prve Kranjske sirarske družbe „Bitnje“ v Bohinju

gledé na sirarsko dôbo od 25. maja do 6. okt. 1875.

(Dalje.)

Pa je po drugi strani spet res, da tiste Švicarske sirarije, ki toliko čislana Ementalec delati ne morejo, po letošnjih poročilih svoje blago po nižji ceni prodajajo, kakor se je naši družbi posrečilo. „Tedad vsaj memo teh smo na boljšem“ — bi utegnil kdo misliti. Le počasi, da kaj ne prezremo!

Švicar, ako nima toliko mleka v kotlu, da bi naredil vsaj 90 in više funtov teški Ementalski hleb, dela večidel raji Grojerski sir, dokler vsaj toliko mleka ima, da so hlebi najmanj 40—45 in še več funtov teški.

Ako je pa še manj mleka, delajo nekateri naprej še Grojerja, ki je pa še nekoliko nižje vrste in cene, nekateri jo pa zasučejo na pusto sirarijo, da namreč mleko na hladno ali pa prav v vodo z ledom pomešano na hitro ohlajenje postavijo, da smetano izvrže, posneto mleko pa v pusti sir podelajo.

Grojerski sir je tedaj memo Ementalskega že po svojem rodu zavolj manjše velikosti hlebov manj imeniten in manj cenjen v veliki kupčiji, katera manjša velikost že sama po sebi tudi njegovo dobroto zmanjšuje; zato ga brihtni Švicar in Predarlec prav njegovemu nižjemu stanu primerno, tudi manj imenitno in bogato obdarovanega pošilja po svetu. Nečimurna potrata se mu zdi, že sicer manj čislana hlebu puščati vso maščobo, zato postavlja večerno mleko, da čez noč izvrže nekoliko smetane, katero mu zjutraj, predno ga v kotel vlije in z zjutranjim pomeša, odvzame ter zmede — tega tudi nikar ne prezrimo — s tistim maslenim zapenkom vred, katerega po odvzetem siru iz ostale mlečne pred kuhanjem skute vselej še posebej poišče, kar se pa v naši sirariji ni godilo.

Pri takem izdelovanji Grojerja vrže tedaj že to iz smetane in skutnega zapenka pridobljeno maslo veliko denarja, in je za mlekarijo manj občutljivo in gledé na svoto strženega denarja gotovo memo našega vedno še boljši vspeh, če tudi se sir po nižji ceni v prodaj spusti, kar bi bilo pa za naše družbe koj bolj občutljivo, ker redno edino le iz sira denar delajo.

Kdor je vse, kar je tukaj od podelovanja mleka v različne izdelke oziroma od različnega vspeha enega ali drugega načina povedano, pazljivo s svojimi mislimi zasledoval, lahko bi, ako Bohinjskih razmer še prav na drobno ne pozná ali ne prevdari, z nekim dozdevno opravičenim očitanjem vprašal: 1. Zakaj Bitenjska družba ne dela Ementalskega sira? 2. Če dela že le Grojerskega, zakaj večernega mleka ne postavi, da bi se mu zjutraj pred podelovanjem v sir čez noč izvržena smetana odvzela? 3. Zakaj skutnega zapenka posebej ne loči iz kotla in ne obrne za maslo, ampak dobro in drago stvar med skuto pomeša?

Hvala lepa za taka vprašanja!

Naj je na podlagi dejanskih tukajšnjih razmer na ta vprašanja ta-le odgovor:

1. Na Ementalske po 90 do 180 in več funtov težke hlebe ne le pri tej družbi, ampak sploh v Bohinji še misliti ni, dokler nimamo večih družeb. Če se pa začne mleko združevati po prijaznih planinskih osonicah prave Kranjske Švice, prekrasne zgornje Bohinjske doline, po katerih se v pitniši paši dobro polnijo vimena mnogoštevilnih, sicer majhnih, a prav dobrih mlekaric, bi njih mleko, vse v en kotel izlito, bilo podlaga za obširnišo mlekarijo, in nje glavni izdelek bil bi Ementalec Podtriglavski.

Tudi bi se na pridelovanje Ementalskega sira v Bohinji misliti moglo, ako bi zdaj obstoječe družbe vse v eno ali vsaj dve in dve v eno se združile, kar pa zdaj zavolj oddaljenosti zadevnih planin nikakor ni izpeljivo, in bi se moglo le vprihodnje zgoditi — pa Bog varuj, da bi treba ne bilo — če bi res, kakor se bojimo, osodni §. 10. gozdne postave planinsko pašo tako skrčil in stisnil, da bi se težnja mlekarije s planine preselila v dolino, kjer bi morali potem gospodarji, ako bi hoteli živinorejo in mlekarijo kot glavni vir blagostanja v sedanjem stanu obdržati, bolj in poglavitno za pridelovanje živinske klaje svoja polja vravnati. Tako bi bilo mleko v dolini ter bi se lahko po gladki cesti iz več vasi vkup nanašalo ali dovaževalo v en sam velik kotel, iz katerega bi se potem lepo rumeni Ementalec valil, katerega velikosti in dobrote pa zdaj po manjših družbah nikakor ne dosežemo, nam tedaj vsa skrb mora biti le to, da se nam vsaj Grojer dobro posreči.

To ti je idealnost ali po domače rečeno, to so prazne muhe! — bo kdo rekel — Nomenec bo kdaj celo uro daleč na Bitnje ali na Bistrice mleko vozil! — Res ni zdaj še prav nič podobe za to, in nikakor si ne domišljujem, da bi jez kdaj s takim opravkom ga tukaj videl, velikoveč se bojim, da bi mrzel in samsvoj, kakor je, še planinske družbe že 2 leti obstoječe prej ali potlej ne opustil. In prav zelo predrzen bi bil, ako bi zdaj svoje le memogredé izrečene ideje hotel kaj drugače opravičevati, kakor tako, da po eni strani zagotavljam, da to, kar nam je za Bohinj zdaj še idealnost, je po več krajih, katere enako le bolj mlekarija živi, že dolgo dejanska resnica; po drugi strani pa prijazno opomnim na to, kar sploh čutimo vsi, da razmere časov kakor v družih razdelkih življenja, tako tudi v kmetijstvu močno priganjajo k vedno večjemu združevanju, kateremu gnanju se kraji, ki ponaturno opravičenje za to imajo, če tudi le počasi in z dolgimi prestanki, nazadnje pa vendar le večidel vdajo.

(Dal. prih.)

Slovstvene stvari.

Mrvice slovniške in slovarske.

Pred dvajsetimi leti je gosp. Navratil na svetlo dal svojo tehtno razpravo o glagolu, v kateri dostavkoma tudi uči, kakó je po slovenski pravilno pisati v takih slučajih, v kakoršnih Nemcu služi konstrukcija z „ohne dass“ in „ohne zu“.

Njegov glavni namen je bil tedaj pregnati iz slovenske knjige grdi „brez da bi“. Sme se reči, da mu je to še precej obveljalo. Ali jedro njegovega uka je zdaj vendar že nekako pozabljeno, namreč: da so slučaji, v katerih ima Nemec svoj „ohne dass“ in „ohne zu“, jako različni, da zahtevajo torej v slovenščini tudi različnega izraza, kakor kje sama stvar nanese, zdaj z gerundijem, zdaj z imenom samostavnim in predlogom, zdaj zopet s stavki tu združno, tam podružno zvezanimi. Podoba je, pravim, da je ta nauk že zopet pozabljen

kajti dan današnji se po časnikih in knjigah rabi najraje en sam način (— „ne da bi“ —) in to prav tisti, katerega gosp. Navratil najnazadnje navaja in ki se tudi res najredkeje prilega, — kakor da bi drugih načinov niti ne bilo.

Čita se na pr. tako: Odbor naj se posvetuje, kako bi se ta dolg dal poravnati, ne da bi se to pri izdajanju knjig preveč poznalo (namesto: poravnati, vendar takó, da bi se to preveč ne poznalo).

Lahko držimo živo oglje v roki, ne da bi se spekli (namesto: a vendar se ne spečemo).

Glumači jedó goreče mesó, ne da bi si usta opekli (pravilno: pa si vendar ust ne opekó).

Žena, po sencih udarjena, umrla je drugi dan, ne da bi prišla prej k zavednosti (namesto: umrla je ter še k zavednosti več ni prišla; ali: ne zavedši se več).

Ti živci delujejo v dotičnih organih neodvisno od naše volje, ne da bi mi o tem kaj vedeli (namesto: neodvisno od naše volje takó, da mi nič o tem ne vemo).

Lehko se pomiče kos ob kosu, ne da bi se pri tem gibanju kaj ogulilo (namesto: pomiče se kos ob kosu takó, da se nič ne oguli) itd.

Pri takem pisanju človek pogreša dovoljne sintaktične vezi; tudi se mi pozdeva, da je v stavkih z „ne da bi“ po večem nekaka elizija, mereča včasih na neko prepoved, ali pa da je pogostoma primešano nekoliko očitka ali oponosa, zaradi česar je tak izraz le malo kje priličen. Na pr.: Ne da bi mi šel prosit k sosedovim! = ne delaj mi tega, da bi šel prosit, = ne hodi prosit. Vzel je dar, pa ne da se bil zahvalil = pa ni bilo tega, da bi se bil zahvalil. Ne da bi sedel pri miru, naj počnem ž njim kar hočem, = ne stori tega, da bi sedel pri miru. V takih in enakošnih stavkih slišimo ljudstvo rabiti ne da bi, a ne v gori navedenih primerih, v katerih tudi po zgledu drugih Slovanov ne da bi nima mesta.

Tudi že omenjeni stavek, ki je v Navratilovi knjigi poleg: „Nečem te hvaliti, ali moram ti reči“, naveden tako: „Ne da bi te hvalil, ali moram ti povedati“, zdi se biti skrajšan iz stavka: „Ne pravim za to, da bi te hvalil, ali itd.“

Se nekoliko primerov v boljše pojasnitev in vadbo: Podal mi je roko, ne rekši besede, — ali pa: podal mi je roko ter ni spregovoril besede; molčé podá mi roko.

Spal sem, ali naspal se nisem.

Dete je veselo, da si ni zdravo; ali pa: in vendar ni zdravo (ohne gesund zu sein).

Ne imajoč denarjev (— brez denarjev) ne hodi v pivnico.

A govori, a nima ni pojma o tem.

Dal mi je, če prav ga nisem poprosil.

Odšel je (izgubil se je) tako, da jaz še opazil nisem. Šel je spat, ne použivši ničesar (— brez večerje). Ne morem ga pogledati, da ne bi se smejal.

V vseh teh stavkih bilo bi neprilичno pisati goli ne da bi.

* * *

Pogostoma se piše, na pr.: „Ta profesor letos podučuje geometrijo, lani je podučeval matematiko.“ Najpred gre tukaj povedati, da je sestava: podučiti drugim slovanskim jezikom neznana. Staroslovenski in hrvatsko-srbski na priliko imata le: poučiti, poučavati (človeka). Pa če tudi pripustimo besedo: podučiti, ker nam narod tako govori, moramo ji vendar stesniti področje ter reči: „professor podučuje učence v geometriji, a geometrijo uči, razlaga, razklada, a ne: podučuje. Ali ni tako?

* * *

Nekaterim slovenskim pisateljem se je priljubila beseda: tovarna za „fabrik“. Jaz menim, da bode najpametneje, če ostanemo pri: fabriki, fabriškem blagu. A če bi komu gorečnost za čistoto našega jezika ne dala miru, naj že reče, kakor Hrvatje, tvornica, a ne tovarna (kakor le nekateri Čehi pišejo). Slovenci besede „tovar“ celó nimamo, v staroslovenščini sicer je in tudi v hrvatsko-srbskem jeziku, vendar pomeni „Saumlast“ (onus), (in odtod: tovarin = osel), kakor naš: tovor. Tudi ima Vuk pridevnik: tovarni, tovarna o = die Saumlast betreffend. A ko bi tudi mi govorili: tovar v pomenu „Ware“, pomenila bi beseda „tovarna“ prej kak „Warenmagazin“ nego fabriko.

Deželni zbori.

Govor dr. J. Bleiweisa v 7. seji deželnega zbora 28. sušca t. l.

Po stenografičnem zapisniku.

Pred vsem moram kot referent v tej zadevi v deželnem odboru izreči to, da me je poročilo finančnega odseka jako zadovoljilo. Prvikrat prebiravši ga sem hipoma sklenil, to pripoznanje tudi javno izreči v tej slavni zbornici, čeravno poročilo na 3. strani nekako grajo izreka deželnemu odboru in oziroma meni kot referentu v tej zadevi s sledečimi besedami: „Nur das eine Räthsel vermag der Finanzausschuß nicht zu lösen, wie der Bericht des Landesausschusses Beilage 1 dieses Jahres ungeachtet der vollständigen Klarheit dieses Erlasses, der ihm bei Verfassung des Berichtes vorgelegen ist, trotz des eingehenden Studiums dieser Frage noch immer sagen kann: daß der krainische Landesfond in Epidemiefällen, dann in den diesen gleichgehaltenen Luftseuchefällen zur Zahlung eines Dritttheiles der Arzneikosten, dann der Fuhrkosten des ärztlichen Personales allerdings verpflichtet ist, während zwei Drittel der Arzneikosten und die Diäten der Aerzte zur Last des Staatschatzes fallen.“

Treba se mi zdi, da to uganjko (Räthsel), kakor jo častiti finančni odsek imenuje, rešim, in to temveč zato, da slavna deželna vlada ne bi mislila, da deželni odbor pripoznava dolžnost do plačila ene tretjine zdravil in pa vožnine zdravnikov. Ne, ne! Deželni odbor ni nikakor tako mislil, temveč z navedenimi besedami je od deželne vlade na podlagi predatnega protokola (Uebergabsprotokoll) od leta 1861, s katerim je prevzel on gospodarstvo deželnega zaklada, povdarjati hotel le takrat obstoječe faktične razmere, pod katerimi je omenjeno leto sprejel ono gospodarstvo. S tem pa nikakor deželni odbor ni pripoznaval postavnosti dotične dolžnosti, kar je očitno iz operata, ki je priložen prilogi 1, na katerega se ozira tudi poročilo finančnega odseka. — To sem mislil, da je treba pred vsem razjasniti.

Sedaj pa se obrnem do predloge cele častitega finančnega odseka.

Predloga odsekova razvija v kratkih črticah sliko ustavnega življenja v Avstriji od „otročjih let“, kakor pravi „von der Kindheit der verfassungsmäßigen Zustände angefangen“ in nam kaže, kako različno, kako samovoljno je visoka vlada postopala z deželnimi zakladi. Po isti postavi od 18. svečana 1858 je oprostila nekatere dežele vseh bremen za zdravstvene stroške, — druge je oprostila deloma, drugim pa, kakor na priliko, Kranjski, navalila je celo breme! Poročilo gospoda barona Apfaltrerna nam kaže, koliko tisoč in tisoč forintov je siromaška naša dežela za epidemije in epizocije preveč plačala, česar plačati ni bila dolžna. Zato pa poročilo tudi nado izreka, da bode visoka vlada indebite plačane stroške